

Tėvų vaidmuo ugdant vaikus Lenkijoje – nuo bajoriškojo auklėjimo iki nūdienos

Natūralią gyvenimo aplinką¹ šeima sukuria visiems savo nariams, nepaisant jų amžiaus ar atliekamų funkcijų. Tai institucija, kurioje, mokantis suvokti pirmus savęs pažinimo pojūčius – apie savo vietą gyvenime, visuomenėje, formuojasi pagrindiniai charakteriologiniai kiekvienos asmenybės bruožai. Šeimos narių tarpusavio santykiai emocinėje, socialinėje, auklėjamojoje, ekonominėje plotmėse formuoja tam tikras normas, pozicijas, vaidmenis, abipusius lūkesčius ir reikalavimus². Vykdam, be kita ko, prokreacines, globėjiškas, kultūrinės, socialines pareigas ir atliekant vyro, žmonos, tėvo, motinos, globėjo vaidmenis, šeimos nariai yra glaudžiai susiję ir sudaro grupę, su kuria sąmoningai ir stipriai tapatinasi, kartu kuria ir perima puoselėjamas joje pažiūras, nusistatymus, papročius, elgesio normas³.

Tėvystė – viena svarbiausių pareigų, kurią šeima atlieka kaip kultūrinė, socialinė, politinė ir ekonominė ląstelė. Tėvystė yra sudėtinga ir daugialypė užduotis, reikalaujanti staigaus prisitaikymo atsiradus vaikui. Tėvystės pareiga atliekama kasdien ir priklauso nuo trijų šaltinių: tėvų savybių (asmeninio išsivystymo, gimtųjų namų patirties, gyvenimiškos patirties, asmenybės, brandos, sveikatos, sutuoktinių santykių), vaiko savybių (temperamento, raidos galimybių, sveikatos, reakcijos būdų, lyties) ir socialinio konteksto (kitų šeimos narių, draugų, kaimynų, institucijų ir organizacijų bei civilizacijos pokyčių)⁴. Tėvystė vaikų atžvilgiu – priežiūra ir atsakomybė – yra nepalaujamas procesas, vaikui tėvų buvimas ir

¹ Wysocka Ewa, *Człowiek a środowisko życia. Podstawy teoretyczno-metodologiczne diagnozy*, Warszawa 2008, p. 21.

² Zaborowski Zbigniew, *Rodzina jako grupa społeczno-wychowawcza*, Warszawa 1980, p. 5.

³ Tyszka Zbigniew, *Rodzina*, „Encyklopedia pedagogiczna”, red. Wojciech Pomykała, Warszawa 1993, p. 695.

⁴ Kwak Anna, *Spoleczny i indywidualny wymiar rodzicielstwa*, „Rodzicielstwo między domem, prawem, służbami społecznymi”, red. Anna Kwak, Warszawa 2008, p. 30–31.

aktyvus dalyvavimas šiame procese yra būtinas nepriklausomai nuo amžiaus. Tėvystė ne tik suteikia malonius pojūčius, bet ir reikalauja daug darbo bei pasiaukojimo.

Šeima perteikia kultūrą ir tradicijas, kartu su kryptingais ir vaiko gerove motyvuotais tėvų veiksmais⁵ nuo gimimo pradeda ruošti vaiką ateityje atlikti šeimyninius ir kitus vaidmenis, perteikia istorinį kontekstą, priklausymo jausmą tautos istorijos kontekste⁶.

Parašyti straipsnį paskatino Tarptautinės daugiadisciplininės mokslinės konferencijos, kurią 2019 metais Vilniuje organizavo Lietuvos lenkų mokslininkų draugija, tema – „Nuo Liublino unijos iki Europos Sąjungos ir...“. Šio darbo tikslas – atskleisti pagrindinius tėvo ir motinos vaidmenis auklėjant vaikus nuo Renesanso epochos iki nūdienos ir pristatyti auklėjimo metodus, kurie daro įtaką Lenkijos jaunosios kartos sąmonės formavimui. Darbe lyginamos lenkų tyrinėtojų nuomonės apie šeimos būklę Lenkijoje, panaudotas analizės metodas ir loginė konstrukcija, kuri iš esmės remiasi analize ir sinteze.

Straipsnis išverstas į lietuvių kalbą siekiant lietuvių tyrinėtojams pristatyti vieningą aprašą, apžvelgiantį Lenkijos tėvų vaidmenį ugdant vaikus skirtingais amžiais, ir supažindinti su lenkų šeimos raidos tyrimais, tyrimų autoriais ir transformacijos tendencijomis.

Bajoriškasis auklėjimas

Renesanso laikais Lenkijos pedagoginėje teorijoje bajoriškos šeimos ugdymui skyrė svarbią vietą, nes bajorijai atiteko dominuojantis vaidmuo socialiniame, kultūriniame ir politiniame Abiejų Tautų Respublikos (Lenkijos ir Lietuvos) gyvenime⁷. Dvarininkijos moralė, kuri skatino pasaulio pažinimą, savišvietą, ragino naudotis gyvenimo džiaugsmomis ir malonumais, turėjo humanistinės koncepcijos požymių. Tačiau atitinkamą humanistinę kultūrą (išsilavinimą, geras manieras ir papročius) savo vaikams galėjo suteikti tik turtingi didikai, o bajorai ir plikbajoriai nesirūpino intelekto – supaprastindami viską iki stalo ir lovos malonumų, be elementarių kultūros principų⁸.

⁵ Kwak Anna, *Spoleczny i indywidualny...*, d. cit., p. 24–25.

⁶ Komorowska Jadwiga (red.), *Przemiany rodziny polskiej*, Warszawa 1975, p. 15.

⁷ Bogucka Maria, *Dzieje kultury polskiej do 1918 roku*, Wrocław 1987, p. 130.

⁸ Ten pat, p. 139.

Bajoro ugdymo modelis buvo paremtas edukacija šeimoje, ruošiančioje vaiką tinkamai valdyti turta, angažuotis į visuomeninį gyvenimą, ginti tėvynę, atitikti krikščioniškąsias žmogaus savybes – būti teisingam, gailėstingam, išmintingam ir sąžiningam kitų atžvilgiu⁹. Turtinė padėtis, šeimos ir perteikiamų tradicijų, kurios formavo ugdymo procesą, gausa buvo skirtingos plikbajorių, bajorijos ir didikų šeimose¹⁰ – kuo gausesnė ir neturtingesnė buvo šeima, tuo mažiau išsilavinusi.

Nuo gimimo iki maždaug 7-erių metų¹¹ abiejų lyčių vaikais užsiimdavo motina arba auklė, kurios tenkindavo pagrindinius jų poreikius ir rūpinosi psichofizine raida, sekdamas pasakas, eiliuotas pasakėčias, dainuodamos, ypač lopšines, ragindamos žaisti gryname ore¹². Vėliau sūnų auklėjimo procesui vadovavo tėvas, o dukrų – motina¹³. Abiejų lyčių edukacijos tikslai buvo skirtingi: „vienai žaidimai vyriški <...>, kiti moteriški“ („insze zabawy męskie (...) insze białołowski“) ¹⁴. Motinos rengė dukras žmonių ir motinų vaidmenims. Jos privalėjo sugebėti ne tik vadovauti namų ūkiui ir patarnauti vyrui, bet ir būti sveikos bei linksmai nusiteikusios¹⁵. Mergaitės buvo izoliuojamos nuo visuomenės (ne šeimos pasaulio) ir nuolat kontroliuojamos, o „<...> jei pasitaikys iš namų išeiti, privalo turėti sargą ir savo padorumo liudininką“ („...jeśli się trafi z domu wynieść, ma mieć stróża i świadka swej uczciwości“) ¹⁶. Iš pradžių negausiai, bet namuose mokomos bajorijos panelės mokėsi skaityti ir rašyti, „<...> netgi lotyniškai“ ¹⁷. Motinos valdžia ir dukters ugdymas pasibaigė davo šiai ištekėjus arba davus vienuolės įžadus.

⁹ Kurdybacha Łukasz, *Ideal wychowawczy w rozwoju dziejowym*, Kraków 1948, p. 26–28.

¹⁰ Zajączkowski Andrzej, *Szlachta polska. Kultura i struktura*, Warszawa 1993, p. 30–33.

¹¹ Kahl Edyta, *Wychowanie dziecka w rodzinie szlacheckiej w XVI i XVII wieku*, „Wychowanie w Rodzinie”, nr 1, 2011, p. 26.

¹² Cieślowski Jerzy, *Wielka zabawa*, Wrocław 1985, p. 17; Żołędz-Strzelczyk Dorota, *Dziecko w dawnej Polsce*, Poznań 2002, p. 170–176.

¹³ Żołędz-Strzelczyk Dorota, *Dziecko w dawnej Polsce*, Poznań 2002, p. 202.

¹⁴ Petrycy Sebastian, *Przydatki do Ekonomiki Arystotelesowej*, „Pisma wybrane”, red. Wiktor Wąsik, Warszawa 1956, p. 51.

¹⁵ Ten pat, p. 52.

¹⁶ Ten pat, p. 150.

¹⁷ Kromer Marcin, *Polska czyli o położeniu ludności, obyczajach, urządach i sprawach publicznych Królestwa Polskiego księgi dwie*, Olsztyn 1977, p. 61.

Perimdamas sūnaus auklėjimą, tėvas pradėdavo nuo fizinio parengimo, orientuoto į viduramžių riterių gebėjimus: jojimą, šaudymą iš lanko, šaltojo ginklo valdymą. Be to, sūnūs buvo mokomi žaisti šaškėmis bei šachmatais ir šokti¹⁸. Tėvas taip pat turėjo mokyti visuomenės gyvenimo pažinimo: žinoti ir skirti kaimynų titulus, rodyti jiems tinkamą pagarbą, gebėti vesti pokalbius, mokėti tam tikras lotyniškas frazes. Jaunas bajoras galėjo būti neraštingas ir neišmanyti, kas vyksta valstybėje ar pasaulyje, bet privalėjo žinoti, kada ir kaip reikia ginti garbę. Bajoro-dvarininko pagrindinė veikla buvo žemės ūkis, polemizavimas ir pasiruošimas ginti valstybę, o edukacija nebuvo prioritetinga užduotis¹⁹. Sūnus į didikų dvarus atiduodavo tik didesnių ambicijų turėję bajorai²⁰.

Senovės lenkų šeima buvo patriarchalinė ir tėvo asmenybė, jo gyvenimo būdas bei išsilavinimas turėjo didžiulį vaidmenį. Tėvas, kaip šeimos galva, priimdavo sprendimus dėl visko: turto, dukrų ištekėjimo, sūnų vedybų, ir reikalavo visiško paklusnumo²¹. Pagrindine auklėjimo priemone buvo bausmė. Norėdami išsilaisvinti iš tėvo valdžios, jaunuoliai galėjo negrįžtamai išeiti iš namų į didikų dvarą, įstoti į kariuomenę arba vienuolyną, turtingai vesti²². Tėvo valdžia dažniausiai nutrukėdavo jo mirties akimirka. Bajorų šeima – daugiakartė, kurioje seneliai, kaip giminės vyriausieji, buvo moraliniu autoritetu ir sektinu pavyzdžiu²³.

Nepaisant tėvų įsipareigojimų, žinių ir patirties, taip pat daugybės tuometinių pedagogų patarimų, ugdymas namuose dažnai turėjo priešingus nuo numatytųjų rezultatus. Tėvų pozicijos ir papročiai tais laikais didžiausią įtaką darė jaunimo moraliniam auklėjimui, nes bajoriškasis ugdymo būdas buvo suaugusiųjų gyvenimo stiliaus – betarpiškos jų aplinkos – atvaizdas. Jaunimas augo „šiltnamio“ sąlygomis, neretai demoralizuojamas nuo vaikystės, nuodijamas puikybe ir ambicijomis, kurias jam

¹⁸ Barański Marek, *Rodzina od czasów najdawniejszych do końca XVIII w.*, red. Jadwiga Komorowska, „Przemiany rodziny...”, d. cit., p. 46–48.

¹⁹ Bardach Juliusz, *Początki sejmku*, „Historia sejmku polskiego. Do schyłku szlacheckiej Rzeczypospolitej”, red. Jerzy Michalski, t. I, Warszawa 1984, p. 49.

²⁰ Bystron Jan Stanisław, *Dzieje obyczajów w dawnej Polsce. Wiek XVI–XVIII*, t. I, Warszawa 1994, p. 149.

²¹ Barański Marek, *Rodzina od czasów...*, d. cit., p. 47.

²² Bystron Jan Stanisław, *Dzieje obyczajów...*, d. cit., p. 124–125.

²³ Bienkowski Tadeusz, *Edukacja w rodzinie w Polsce do połowy XVIII w. – wyniki z badań*, „Wychowanie w rodzinie od starożytności po wiek XX”, red. Juliusz Jundziłł, Bydgoszcz 1994, p. 164.

skiepijo artimieji ir pažįstami²⁴. Svarbiausia edukacine užduotimi buvo pripažintas formavimas tokio būdo, kuris pasireikšdavo religingumu, nuoširdumu, paklusnumu tėvams, santūrumu²⁵. Lenkų bajorijos galvose-
noje buvo stipriai įsišaknijęs tradicionalizmas ir prisirišimas prie įprasto gyvenimo stiliaus, patogumas, kai kada aplaidumas ir savo auklėjimo nekompetencijos pasekmių refleksinės vizijos stoka. Tuometinės pažiūros ir praktika su geresniais ar prastesniais rezultatais formavosi europinių filosofinių-visuomeninių tendencijų ir humanistinių ugdymo koncepcijų įtakoje, taipogi tradicijų.

XIX amžiaus lenkų šeima

Prasidėjus industrializacijos ir urbanizacijos procesams XIX amžiuje Vakarų Europoje įvyko tuometinių visuomenių ir šeimų struktūros, vientisumo ir vertybių sistemos pakitimai. Palankias sąlygas transformacijos procesams (ypač miestų bendruomenėse) sudarė tai, kad tėvams vis dažniau dirbant už namų ribų šeimos buvo atskirtos nuo darbo vietos, taip pat atsipalaidavo kontrolė ir visuomeniniai ryšiai. Palaipsniui, per amžius nusistovėjęs, bet nuosekliai tradicinis šeimos modelis keitėsi ir artėjo prie šiuolaikinio – dviejų kartų šeimos, su sumažintu jos funkcijų skaičiumi²⁶.

Lenkiją XIX amžiuje valdė trys okupantai: Rusija, Austrija ir Prūsija²⁷. „Šeimos ir namų rate susikaupdavo visi civilizaciniai, mentaliniai, politiniai ir socialiniai reiškiniai“²⁸, nes šeimos edukacinės funkcijos priklausė nuo daugelio išorinių veiksnių: pirmiausia politinių, ekonominių ir sociokultūrinių. Funkcionavimo skirtumus lėmė šeimos tipas (aristokratinė, žiemionių, miesčionių, valstiečių) ir okupantų įvestos sąlygos. Tuometiniai filosofai, publicistai ir pedagogai viešajame dialoge apie tautą ir

²⁴ Kahl Edyta, *Wychowanie dziecka...*, d. cit., p. 30.

²⁵ Bieńkowski Tadeusz, *Edukacja w rodzinie...*, d. cit., p. 165.

²⁶ Regulska Agnieszka, *Przeobrażenia w modelu i funkcjach rodziny na przestrzeni XIX–XX wieku*, „*Studia nad Rodziną*”, nr 1–2, 2011, p. 236.

²⁷ *Polska. Historia. Ziemie polskie pod zaborami*, Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Polska-Historia-Ziemie-polskie-pod-zaborami;4575052.html> [žiūrėta: 2019-03-14].

²⁸ Kałwa Dorochna, *Polska doby rozbiorów i międzywojenna*, „*Obyczaje w Polsce. Od średniowiecza do czasów współczesnych*”, red. Andrzej Chwalba, Warszawa 2008, p. 242.

jos tapatybę nuolat pabrėždavo šeimos aplinkos svarbą, skelbiant, ypač antroje XIX amžiaus pusėje, savotišką „šeimos ideologiją“²⁹. Santuoka buvo traktuojama kaip neatrیشamas mazgas, grindžiamas ištikimybės priesaika, žmonos paklusnumu vyrui, vyro rūpesčiu žmona ir sukurtas prokreacijai.

Patriarchalinis šeimos modelis, prezentuojamas lenkų bajorijos anks-tesniais amžiais, projektavo šeimos modelį ir XIX amžiuje. Naujoviškų liberalių tendencijų, taip pat auklėjimo principams, įtaką stabdė nepriklausomi ir save aprūpinantys dvarai, kurie paprasčiausiai izoliavosi nuo miestų civilizacijos, tuo pačiu nuo platesnių žinių apie šalį ir pasaulį, nuo naujų idėjų ir besiveržiančios išorinės įtakos. Atgyvenusios ekonominės-visuomeninės santvarkos atmosfera užtikrino bajoriško mentaliteto, papročių ir tradicinio šeimyninio gyvenimo modelio tęsą³⁰. Valstiečių šeimos pasižymėjo patvarumu, susitelkimu, glaudžiais ryšiais su ūkiu, patriarchalizmu ir kultūrinių pavyzdžių griežtumu, be kita ko reguliuojančių šeimos narių darbų pasiskirstymą. Tokie buvo ir auklėjamieji pavyzdžiai. Valstiečių šeimos vaikai buvo absoliučiai priklausomi nuo tėvo, o jų ugdymas rėmėsi religinėmis normomis ir vertybėmis³¹. Miestiečių šeimos taip pat palaikė tradicinį šeimos funkcionavimo modelį, bet jų užimama socialinė padėtis stipriai jas diferencijavo. Naujai atvykusieji į miestą buvo pasmerkti atskyrimui nuo šeimos, o tai silpnino šeimos vientisumą ir ryšius. Tuometiniai pasikeitimai, ypač ryškėję darbininkų šeimose, pasižymėjo išaugusia dviejų kartų šeimos reikšme ir nepilnų šeimų pagausėjimu.

Nuo XIX amžiaus pabaigos, daugiausia inteligentijoje, įsitvirtino tendencija, kuomet vaikui priskiriama svarbi vieta šeimos rate, gerbiama jo autonomija ir individualumas. Dėl švietėjiškų srovių pasikeitė požiūris į vaiko vietą šeimoje ir visuomenėje. Pasirodžius gerai žinomiems ir lenkų kultūroje adaptuotiems Žano Žako Ruso (Jean-Jacques Rousseau) veikalams prasidėjo mentalinės revoliucijos procesas dėl vaiko ir jo vietos šei-

²⁹ Rzepniewska Danuta, *Rodzina ziemiańska w Królestwie Polskim*, „Społeczeństwo polskie XVIII i XIX wieku. Studia o rodzinie”, t. 9, red. Janina Leskiewiczowa, Warszawa 1991, p. 137–200.

³⁰ Leśniakowska Marta, *Dwór polski a idee domu w kulturze europejskiej*, „Dwór polski w XIX wieku. Zjawisko historyczne i kulturowe”, red. Tadeusz S. Jaroszewski, Warszawa 1990, p. 14.

³¹ Jabłonowska Zofia, *Rodzina w XIX i na początku XX wieku*, „Przemiany rodziny...”, red. Jadwiga Komorowska, d. cit., p. 52–71.

moje suvokimo. Vaikystės periodas tapo vis svarbesniu, o šeimos gyvenimą pradėjo charakterizuoti jausmingesni tėvų ir vaikų santykiai. Vaikai tėvams tapo džiaugsmo ir malonumo šaltiniu³².

Edukacija, auklėjimas ir švietimas namuose buvo labiausiai paplitęs ugdymo, apibūdinamo kaip visa tai, kas surišta su „šeima ir jos įtaka vaikams“³³ būdas, bei suprantamas kaip veiksmų, kuriais siekiama išugdyti visapusiškai išprususį žmogų, visuma. Vaikų ugdymas namuose buvo lengviausiai pasiekiamas dėl kelių svarbių priežasčių: apsauga nuo rusifikacijos ir germanizacijos, tėvų nenoras, kad vaikas bendrautų su žemesnio luomo mokyklos draugais, taupumas (samdyti mokytoją buvo pigiau nei leisti vaiką į mokslus mieste), atstumas iki pagrindinės mokyklos bei žemas jos lygis³⁴. Turtingos aristokratų, bajorijos ir pasiturinčios miesčionių šeimos ugdė savo vaikus namuose, auklių, bonų ir gubernančių apsuptyje. Valstiečių ir darbininkų šeimų vaikai neturėjo galimybių sistemingai mokytis, jų ugdymas apsiribojo skaitymu ir rašymu, savišvieta arba nuo XIX amžiaus antros pusės įgijo slapto liaudies švietimo formą³⁵. Vaikai mokėsi dirbti ir padėti ūkyje, didinti šeimos materialinę gerovę. Kaime jau kelerių metų vaikai dirbo padėdami suaugusiesiems atlikti ūkio darbus³⁶. Vaiko pozicija valstiečių šeimoje priklausė nuo jo sugebėjimų atlikti ūkio darbus. Fizinė bausmė buvo vienas pagrindinių mokymo ir auklėjimo metodų. Auklėjimas kaime buvo griežtas ir drausmingas, o vaikai privalėjo besąlygiškai klausyti tėvų, ypač tėvo. Šis modelis taip pat vyravo darbininkų ir amatininkų šeimose³⁷. Žemesniuose sluoksniuose socialinė nelaimė buvo girtavimas³⁸. Šiuo atveju šeimos edukacinis vaidmuo stipriai skyrėsi nuo auklėjimo idealų, kuriuos skleidė pedagogai ir moralistai.

³² Ariès Philippe, *Historia dzieciństwa. Dziecko i rodzina w dawnych czasach*, przeł. Maryna Ochab, Gdańsk 1995, p. 188 ir toliau.

³³ Tchorzewski Andrzej Michał, *Funkcje edukacyjne rodziny. Studium diagnostyczno-anagnostyczne*, Bydgoszcz 1990, p. 15.

³⁴ Nawrot-Borowska Monika, *Nauczanie domowe na ziemiach polskich w II połowie XIX i na początku XX wieku – zapatrywania teoretyczne i praktyka*, Bydgoszcz 2011, p. 99–108.

³⁵ Ten pat, p. 91–98.

³⁶ Szczepański Jan, *Korzeniami wroslę w ziemię*, Katowice 1984, p. 34.

³⁷ Korzeniowska Wiesława, *Edukacja i wychowanie różnych warstw społecznych na ziemiach polskich od drugiej połowy wieku XIX do roku 1918*, Kraków 2004.

³⁸ Kałwa Dobrochna, *Polska doby rozbiorów i międzywojenna*, „Obyczaje w Polsce. Od średniowiecza do czasów współczesnych”, red. Andrzej Chwalba, Warszawa 2008, p. 260.

Edukuojant ir auklėjant jauniausiuosius dalyvavo visi šeimos nariai: tėvai, seneliai, tetos, dėdės, broliai ir seserys, pasiturinčiose šeimose – taip pat rezidentai, samdytos auklės ir mokytojai, netgi tarnai. Intuityviai, nesąmoningai jie perteikdavo vaikams savo žinias, įsitikinimus, vertybes ir elgesio normas, tokiu būdu realizuodami edukacinę šeimos funkciją. Kovojojantis už tėvynės nepriklausomybę, užimtas politika, darbu, visuomeniniais reikalais tėvas dažniausiai nedalyvavo šeimos gyvenime. Jo pareiga koncentravosi ties materialiniu šeimos aprūpinimu ir saugumo bei stabilumo užtikrinimu. Pagrindinis jo vaidmuo – maitintojo rolė. Tačiau nemažą įtaką vaikų sąmonės formavimui turėjo visuomet šalia buvusi motina. Nepriklausomai nuo socialinio luomo, ji dažniausiai mokydavo vaikus lenkų kalbos, abėcėlės, lenkiškų eilėraščių, maldų, Lenkijos istorijos, patriotinių ir religinių dainų ir tokiu būdu formavo jų moralę, rūpinosi jų švara ir sveikata.

Gimtųjų namų „institucija“ okupacijos laikais turėjo išskirtinę reikšmę. Pirmiausia šeima privalėjo perteikti vertybes, traktuojamas kaip lenkystės pamatai: tautines tradicijas, kalbą ir tikėjimą. Bajoriškojo dvaro tradicijos ir kultūra, lenkiškojo katalikiškumo ir liaudies kultūros pavyzdys buvo patikėtas „Motinai-lenkei“³⁹ – aukštų moralinių vertybių moteriai, didvyrei, pasirošusiai pasiaukoti palaikant vyrą (sukilėlį ir konspiratorių), ištikimai, atsidavusiai. Šis vaidmuo taip pat buvo tampriai susijęs su tarp lenkų paplitusiu Marijos kultu. Todėl motinos asmenybė šeimoje Lenkijoje egzistavusiomis sąlygomis turėjo ypatingą reikšmę ir prestižą, tame tarpe auklėjamuosius: perteikti jaunajai kartai tautines tradicijas ir vertybes – patriotizmą ir religingumą⁴⁰.

Tautos be valstybės išlikimo laikotarpiu patriotizmo formavimas – esminis XIX amžiaus lenkų šeimos edukacijos reiškinys. Puoselėjami kasdieniai ir šventiniai ritualai, elgsena, normos, tradicijos ir papročiai tapo esmine tautinės savimonės išsaugojimo dalimi. Tėvai siekė išauklėti vaikus patriotizmo dvasia, mokė gerbti darbą tėvynės, katalikiškų ir tautinių idealų labui, stengėsi, kad būtų mokoma lenkų kalba. Taigi kiekvienai lenkų namai, ypač pasiturinčių šeimų ir inteligentijos, kuriuose buvo puoselėjamos lenkų

³⁹ Jedynek Barbara, *Dom i kobieta w kulturze niewoli*, „Kobieta w kulturze i społeczeństwie”, red. Barbara Jedynek, Lublin 1990, p. 70–90.

⁴⁰ Jakubiak Krzysztof, *Świat postulowanych wartości życia i wychowania w rodzinach polskich na przełomie XIX i XX wieku*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, seria: Pedagogika”, 2012, z. 21, p. 380.

tradicijos ir rūpinamasi tautinės tapatybės išsaugojimu, tapdavo lenkybės pamatais⁴¹. Kaimuose apie tautinės savimonės formavimą pradėta kalbėti po sukilimo. Tuomet žmogus, siekiantis būti patriotu, turėjo būti ir tikintis. Kas mylėjo tėvynę, taip pat privalėjo mylėti Dievą⁴². Nepaisant socialinio luomo, religija ugdyme atliko svarbų vaidmenį, turėjo įtakos moralei, papročiams ir šeimyninio gyvenimo organizavimui, ypač kaimiškoje aplinkoje, kur laiką ir gyvenimą ženklino bažnytinis kalendorius.

Namai – tapatinami su šeima – XIX amžiuje buvo traktuojami kaip visuma santykių, kurių įtakoje žmogus gimsta, yra ugdomas ir išauga visuomenės nariu. Namai traktuojami kaip ypatinga vieta, kurioje perteikiamas tėvų tikėjimas, dorybės, tradicijos ir šeimos bei tautos atminimas⁴³.

XX amžiaus šeima

Lenkų šeima XX amžiuje apibūdinama kaip esminių pokyčių paliestas vienetas, kuris evoliucionavo iš tradicinės patriarchalinės šeimos į modernizuotą – planuojant vaikų skaičių, dažniausiai dviejų kartų, su atskira gyvenamąja vieta ir namų ūkiu⁴⁴. Industrializacija pirmiausiai privedė prie didelės šeimos suskaldymo ir susilpnino giminės ryšius. Iki tol dominuojanti daugiakartė šeima palaipsniui pradėjo skilti – „<...> tobulėjant technikai ir augant produkcijai įvyko pagrindinės šeimos (mažos, dviejų kartų) izoliavimas nuo plačiosios giminės“⁴⁵ – ir tai paskatino jos prisitaikymą prie socialinio judrumo sąlygų. Naujos mažos šeimos gyveno kartu su savo maitintoju ir perimdavo jo socialinį statusą. Vis dar egzistavo gan tamprūs emociniai ir draugiški ryšiai tarp artimų giminaičių sukurtų mažų, savarankiškų šeimų⁴⁶.

⁴¹ Nawrot-Borowska Monika, *Edukacja patriotyczna w rodzinach polskich w II połowie XIX i na początku XX wieku w świetle literatury pamiętnikarskiej*, „Niepodległość i wychowanie: z doświadczeń II Rzeczypospolitej”, red. Wiesław Jamrózek, Ewa Kula, Marzena Pękowska, Kielce 2012, p. 125–178.

⁴² Jakubiak Krzysztof, Nawrot-Borowska Monika, *Rodzina polska w XIX wieku jako środowisko wychowawcze i jej funkcja edukacyjna*, „Studia Paedagogica Ignatiana”, vol. 19, nr 2, 2016, p. 35.

⁴³ Regulska Agnieszka, *Przeobrażenia w modelu i funkcjach rodziny na przestrzeni XIX–XX wieku*, „Studia nad Rodziną”, nr 1–2, 2011, p. 236.

⁴⁴ Ziemska Maria, *Rodzina współczesna*, Warszawa 2005, 196 p.

⁴⁵ Tyszka Zbigniew, *Socjologia rodziny*, Warszawa 1976, p. 9.

⁴⁶ Bednarski Henryk, *Przemiany struktury i funkcji rodzin polskich w XX i XXI wieku*, „Mazowieckie Studia Humanistyczne”, t. 12/1–2, 2008, p. 200.

Biologiškai suformuota senovinė lenkų šeima tapo planine šeima. Nėštumas, gimdymas ir vaikų auklėjimas – nepertraukiamas šeimos egzistavimo eiliškumas – tapo planuojami, radikaliai sumažinant vaikų skaičių šeimoje. Tuometinės visuomenės urbanizavimo sąlygos komplikavo vaikų auklėjimą, sutuoktinių siekiai tapo daugialypiai ir taip netiesiogiai sumažėjo prokreacijos tendencijos. Technologinė, mokslinė, informacinė ir dorovinė revoliucijos lėmė seksualinės funkcijos atskyrimą nuo prokreacinės ir sudarė sąlygas sąmoningai planuoti nėštumą tais šeimos egzistavimo momentais, kuomet vaikai yra laukiami ir kuomet tėvai gali užtikrinti savo atžalai tinkamas fizinio ir psichologinio išsivystymo sąlygas⁴⁷.

Pramonės plėtra nuosekliai atskyrė darbą nuo šeimos, kurie anksčiau sudarė neatsiejamą visumą, perteikiamą iš kartos į kartą. Šeimos interesai nustojo dominuoti prieš individualius. Pramoniniai fabrikai išstūmė namudinę produkciją, performuojant ekonominę šeimos funkcionavimo pagrindą į neprodukcinę šeimą.

Tradicinę lenkų šeimą per amžius charakterizavo institucionalizmas – aiškiai apibrėžti jos narių socialiniai vaidmenys buvo šeimos narių tarpusavio ir kitų asmenų atžvilgiu santykių esmė. Šeima, kaip visuma, buvo svarbesnė nei jos narių individualūs norai ar interesai. Nuo XX amžiaus šeima sušvelnina ir keičia sustabarėjusias formas asmenybės formavimo ir jos psichologinių poreikių bei siekių naudai. Santykiuose vis dažniau dominuoja asmeniniai, intymūs emociniai, psichologiniai ir intelektualiniai ryšiai. Esminiais tampa šeimos narių tarpusavio jausmai. Vis svarbesnę vaidmenį atlieka asmens interakcija, auga šeimos narių individualumas ir asmeninė laisvė⁴⁸.

Patriarchalinė šeima transformuojasi į egalitarinę šeimą, sudarančią šiuolaikinių lenkų šeimų pagrindą. Šalia atsiradusių naujų modelių, šeimos santykiuose tarp tėvų ir vaikų funkcionuoja ir tie iš praeities. Nepaisant politinių ir ekonominių pakitimų, pirmąją XX amžiaus pusę pažymi tradicinis šeimos modelis, grindžiamas dominuojančiu tėvo, kaip šeimos galvos, vaidmeniu⁴⁹, kuris buvo pripažintas akivaizdžios meilės įrodymu ir ap-

⁴⁷ Tyszka Zbigniew, *Rodziny współczesne w Polsce*, Warszawa 1982, p. 26–28.

⁴⁸ Bednarski Henryk, *Przemiany struktury...*, d. cit., p. 202–203.

⁴⁹ Perkowski Piotr, *Ojcostwo w Polsce Ludowej*, „Mężczyzna w rodzinie i społeczeństwie – ewolucja ról w kulturze polskiej i europejskiej”, red. Edyta Głowacka-Sobiech, Justyna Gulczyńska, t. 2, „Wiek XX”, Poznań 2010, p. 102.

raiška: „<...> nepailstamas tėvo siekis užtikrinti šeimai duonos kasdieninės“⁵⁰. Antroji XX amžiaus pusė – visuomenės struktūros dinaminų pokyčių metas – laikas, kuomet iš naujo įvertinamas ligšiolinis tėvų autoritetas, grindžiamas paklusnumu ir pagarba. Tėvo autoritetas, paremtas jėga, griežtumu, jausmų šaltumu ir besąlygišku paklusnumu tapo vis sunkiau priimtinu tuometiniam jaunimui. Dirbanti, kaip ir nedirbanti, motina auklėja vaikus ir yra labiau susijusi su namų ūkiu nei profesine veikla užsiėmęs sutuoktinis. Todėl būtent ji dažniausiai perima šeimos reikalų tvarkytojos vaidmenį, nors vyras ir toliau priima svarbiausius sprendimus. Vaikais besirūpinančiai ir juos auklėjančiai motinai į pagalbą ateina valstybinės, visuomeninės, privačios įstaigos, vis dažniau padeda vyras. Vyro ir moters, sutuoktinio ir žmonos, motinos ir tėvo vaidmenys stipriai pakito šeimoje bei visuomenėje – vyras ir toliau tenkino materialinius šeimos poreikius bei realizavo savo interesus, o moteris apjungė motinos, namų šeimininkės ir darbuotojos vaidmenis. XX amžiaus šeima nuosekliai ėjo sutuoktinių egalitarizmo link.

„Besivystanti industrializacija keičia šeimos struktūrą, emancipuoja žmoną ir vaikus, suvienodina vyro ir žmonos santykius, kurie labiau remiasi emociniais nei dalykiniais ryšiais“⁵¹. Tėvų vaidmenų ir pozicijos šeimoje pakitimai sumažino tėvų ir vaikų socialinės padėties atotrūkį. Instrumentinis vaikų traktavimas užleido vietą partnerystei ir reikšmingai pozicijai šeimoje. Dėmesio koncentravimas į vaiką tapo reikšminga šiuolaikinės, antroje XX amžiaus pusėje užgimusios, šeimos savybe, kuri išlaisvino vaikų emancipaciją šeimoje, praplėtė jų laisvės ir nepriklausomumo ribas⁵².

Vėliau, 70-ųjų metų viduryje, motinystės ir tėvystės pareigų atlikimo tradicinių stilių trintis su moderniais vedė prie tėvų auklėjamųjų pažiūrų chaoso⁵³. Institucinė patriarchalinė šeima, kuri transformavosi į partnerystę ir draugiškumu grindžiamą sutuoktinių sąjungą bei labiau betarpiški tėvų–vaikų santykiai, pakeitė savo socializavimo-ugdymo funkcijas: „Jos

⁵⁰ *Wychowanie. O miłości ojcowskiej*, „Rodzina. Pismo poświęcone wychowaniu i nauce domowej”, nr 8, Kraków 1931, p. 3–4.

⁵¹ Tyszka Zbigniew, *Socjologia rodziny*, d. cit., p. 9.

⁵² Tyszka Zbigniew, *Rodzina w świecie współczesnym – jej znaczenie dla jednostki i społeczeństwa*, „Pedagogika społeczna. Człowiek w zmieniającym się świecie”, red. Tadeusz Pilch, Irena Lepalczyk, Warszawa 2003, p. 149.

⁵³ Kocik Lucjan, *Przeobrażenia funkcji współczesnej rodziny wiejskiej*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1976, p. 93.

sritis susiaurėjo dėl kitų institucijų veiklos, bet šioje susiaurėjusioje srityje, dėl labiau komplikuoūtų šiuolaikinio pasaulio socialinių sąlygų bei padidintų edukacinių reikalavimų ženkliai padidėjo jos socializavimo-ugdymo uždaviniai⁵⁴.

Visuomeninės ar religinės normos, kurių kadaise buvo griežtai paisoma, prarado savo automatinio veikimo galią ir užleido vietą individualiai apgalvotiems poelgiams ir sprendimams. Tradicinėje lenkų šeimoje motina rūpinosi namų bažnyčios kūrimu šeimoje, mokė kryžiaus ženklą, maldos, kaip dalyvauti šventose mišiose, kontakto su Dievu, puoselėjo „nuolatinį tikėjimo gaivinimą, skatino širdžių kilnumą, vidinę ramybę, žemišką laimę“⁵⁵. Šiuolaikinės motinos, užimtos profesine veikla ir namų pareigomis, pavedė šią prievolę tikybos mokytojams mokykloje atlikti. O šie „nesugebėjo arba nenorėjo dialogo su jaunimu, kuris pripažino turintis sunkumų dėl tikėjimo“⁵⁶. Tikėjimas nuosekliai neteko savo svarbos – vaikai nustojo dalyvauti mišiose, o jei ir dalyvavo – tai formaliai, lankė religijos pamokas ir gavo gerus pažymius. Tai buvo ne tikėjimo perteikimo nebuvimo liudijimas, o to perteikimo kokybės nebuvimas⁵⁷. Tikėjimo „atnaujinimas“ lenkų tarpe – vaikų, jaunimo, suaugusiųjų ir senolių – įvyko išrinkus Karolį Voitylą (Karol Wojtyła) popiežiumi.

Šeimos teisėmis, normomis ir religinėmis sankcijomis apraizgytas problemas XX amžius paliko spręsti veikiau asmeniškai. Tai šeimos dezintegracijos laikas – skyrybų skaičiaus augimas, šeimos narių vienybės trūkumas, kurį skatina įtampa ir konfliktai, sukelti vis greitejančio gyvenimo tempo, pareigų pertekliaus ir saviugdos galimybių gausos. Nuolat augantys miestai suteikė didžiulių galimybių ir didesnę anonimiškumą, kurie betarpiškai mažino kontrolę ir veikė šeimos santykius.

⁵⁴ Tyszka Zbigniew, *Rodzina w świecie...*, d. cit., p. 148.

⁵⁵ Michalska Iwonna, *Wychowawcze obowiązki matek w rodzinie katolickiej na przełomie XIX i XX wieku w przekazie śląskiego periodyku „Rodzina”*, „Wychowanie w Rodzinie”, t. X, nr 2, Wrocław–Jelenia Góra 2014, p. 170.

⁵⁶ Galek Czesław, *Wychowanie religijne dzieci i młodzieży szkolnej na ziemiach polskich przełomu XIX i XX wieku w świetle literatury pięknej i pamiątnikarskiej*, „Studia Pastoralne”, nr 5, 2009, p. 231.

⁵⁷ Ten pat.

Šiuolaikinis auklėjimas

Tėvų vaidmens realizavimas glaudžiai susijęs ir priklausomas nuo socialinių-kultūrinių ir ekonominių veiksnių. Šiuo metu vykstančios permainos, stipriai inspiruojamos postmodernistinės srovės⁵⁸, daro įtaką žmogaus gyvenamajai aplinkai, šeimai ir tam tikroms jos funkcijų permainoms. Šiuolaikinis auklėjimas lokalizuojasi tarp tradicijos ir modernumo. Tai aiškiai rodo faktas, kad praeities normos vis dar gyvuoja, bet jos nepakankamos, o naujos dar neviseiškai išsikristalizavo, todėl daugeliui suaugusiųjų tėvystė tapo sudėtinga ir rizikinga⁵⁹. „Postmodernistinio etoso elementas – tai <...> individualizmas“⁶⁰, kurio centre yra žmogus, jo poreikiai ir asmeninė raida. Šiandien stipriai eskaluojamas individualizmas kuria autonomines, laisvas, autoritetus atmetančias, bet ir susvetimėjusias asmenybes⁶¹. Visuomenėje augantis savirealizacijos ir nepriklausomybės poreikis siejamas su laisve, kuri vis dažniau sako tėvystei „ne“ ir jos atsisako⁶². Dėl to dabar prasideda perėjimas nuo šeimyninių visuomenių modelio prie individualistinių visuomenių modelio⁶³.

Racionalizmo kultas⁶⁴ – skatinantis priimti sprendimą dėl vaiko atsiradimo atsižvelgiant į pelną ir išlaidas – dar vienas šiuolaikinės tėvystės bruožas. Tėvystės motyvaciją sąlygoja vis vyresniame amžiuje priimami sprendimai dėl palikuonių, jų skaičius ir materialinė šeimos padėtis. Vaikas planuojamas ir įskaičiuojamas į tėvų gyvenimo planus. Augant ekonominėms sąlygoms, vaikų skaičius šeimoje mažėja. Dabar vaikas atsiranda dėl individualių tėvų sprendimų ir yra traktuojamas kaip suaugusio

⁵⁸ Jucewicz Antoni, *Ideologia postmodernizmu a współczesne zagrożenia rodziny*, „Rodzina w trosce o życie – Kościół w trosce o rodzinę”, red. Roman Buchta, Katowice 2010, p. 229–241.

⁵⁹ Doniec Renata, *Kultura pedagogiczna rodziców w ponowoczesnej kulturze*, „Rodzina w kontekście współczesnych problemów wychowania”, red. Bożena Muchacka, Kraków 2008, p. 218.

⁶⁰ Jucewicz Antoni, *Ideologia postmodernizmu...*, d. cit., p. 239.

⁶¹ Ten pat.

⁶² Szumilas Wioletta, *Małżeństwo bezdzietne jako nowa forma życia małżeńskiego i alternatywa dla rodziny we współczesnym świecie*, „Edukacja, działanie społeczne, rodzina”, red. Wiesław Wójcik, Erika Lalíková, Bielsko-Biała 2008, p. 91–100.

⁶³ Słany Krystyna, *Modele życia rodzinnego*, „Znak”, nr 2, 2005, p. 29–40.

⁶⁴ Adamiec-Zgraja Alicja, *Fenomen rodzicielstwa człowieka przelomu wieków. Szansa czy zagrożenie dla rodziny?*, „Rodzina w kontekście współczesnych problemów wychowania”, red. Bożena Muchacka, Kraków 2008, p. 157.

żmogaus gyvenimo praturtinimas, jo pagrindinė arba svarbiausia užduotis. Vis dėlto, tėvai dažnai sutelkia dėmesį į save, savo santuoką ar sąjungą, karjerą ir augimą, todėl pritrunka laiko vaikams ir todėl šeimyniniai ryšiai silpnėja. Vaikams skiepijamas savarankiškumo ir nepriklausomybės poreikis bei saviklioja. Visa tai apsunkina teisingų ir pozityvių santykių šeimoje ir visuomenėje formavimą bei modeliavimą.

Absolūtus, neginčijamas bajorijos laikų tėvo autoritetas nukeliavo užmarštin. Jauni žmonės nuolat ieško tų, kurie būtų elgesio pavyzdžiais, atspirties taškais, darbo su savimi motyvatoriais. Hedonistinė pasaulėžiūra, vertybių trūkumas arba jų atrofija ir plačiai suprantamas vartotojiškumas turi didžiulę įtaką formuojant jaunų žmonių jautrumą. Jaunimas vis dažniau neturi jokių autoritetų, arba tai žaidimų, filmų, šou pasaulio herojai, kurie itin atitolę nuo realybės. Toks pasaulis yra šiandien. Tačiau tėvai savo pavyzdžiu, elgesiu, žiniomis ir patirtimi gali parodyti vaikui tikrąsias vertybes, kurias verta įsisavinti, kurios pasiekiamos ir naudingos. Paauglystė dažnai tampa vienu didžiuliu konfliktu tarp tėvų ir vaikų dėl savarankiškumo, sprendimų teisės, tėvų noro kontroliuoti jų gyvenimą⁶⁵. Prisiimdami savo vaikų draugų vaidmenis tėvai atsisako savo autoriteto, siekdami sumažinti atskirtį tarp jų ir vaikų, dėl to dingsta ribos, sumažėja atsakomybė, pasikeičia vaidmenys šeimoje⁶⁶.

Per amžius vaikas šeimoje buvo suvokiamas per ekonominę perspektyvą – darbo jėga, saugi senatvė, arba prestižinė – išsilavinimas, pozicija visuomenėje. Nūdienes industrializacija pakeitė tą požiūrį reliatyvios aukščiausios vertybės naudai⁶⁷. „Motinos ir tėvai iš savo vaikų labiau nei paramos laukia pasiekimų, kurie palaikytų jų ego“⁶⁸. Ugdymo profesionalizavimo reiškiny, kurio esmė perkelti tėvų atsakomybę dėl vaikų auklėjimo įvairioms profesinėms institucijoms, kaip mokykla ar vaikų darželis⁶⁹, tapo

⁶⁵ Kamilewicz-Rucińska Danuta, *Rodzice autorytetem nastolatków*, „Świat rodziny. Perspektywa interdyscyplinarna wobec wyzwań i zagrożeń”, red. Joanna Maria Garbula, Aldona Zakrzewska, Wiktor Sawczuk, Toruń 2013, p. 291.

⁶⁶ Doniec Renata, *Kultura pedagogiczna...*, d. cit., p. 214.

⁶⁷ Doniec Renata, *Rodzina wielkiego miasta. Przemiany społeczno-moralne w światłdomości trzech pokoleń*, Kraków 2001, p. 18.

⁶⁸ Wacławik Sylwia, *W stronę społeczeństwa bez dzieci – przyczyny celowej bezdzietności*, „Palimpsest. Czasopismo Socjologiczne”, 2012, nr 2, p. 24.

⁶⁹ Ryk Andrzej, *Współczesna rodzina wobec wybranych problemów ponowoczesności*, „Rodzina w kontekście współczesnych problemów wychowania”, red. Bożena Muchacka, Kraków 2008, p. 38–39.

masiniu ir prioritetiniu. Tėvų investavimas į vaiko raidą ir ugdymą, projektuojant jo pasiekimus ateityje ir savo tėviškųjų ambicijų patenkinimą, dažnai neatitinka vaiko jėgų, sugebėjimų ir norų, todėl jų pastangos ir įtaka tampa beprasmiai.

Globalizacija prisidėjo prie daugelio visuomenių gyvenimo laicizacijos (supasaulietinimo), kuri minimalizuoja religijos reikšmingumą žmogaus gyvenime arba skatina visiškai atsisakyti tikėjimo ir jo svarbos. Be to, krikščionybei šiandien gresia pavojai iš įvairių sekuliarizacinių krypčių ir dechristianizacinių procesų⁷⁰. Vaiko auklėjimas šeimoje taip pat apima jo dvasinį ir religinį ugdymą, kuris krikščioniškose šeimose veda prie tikėjimo. Šiuolaikinė šeima, neretai auklėjant tikėjimo dvasia, praranda orientaciją⁷¹ dėl įtampos ir nesutapimų tarp tradicinės krikščioniškosios elgsenos ir kasdienio gyvenimo iššūkių. Kartais tėvai priima sprendimą ir atsisako religinio vaiko ugdymo, leisdami jam laisvai pasirinkti⁷², suprasdami vaiko globą kaip rūpestį jo fizine, intelektualine, socialine raida, pamiršdami apie dvasinį, religinį lavinimą arba perleisdami šias pareigas tikybos mokytojams ir kunigams. Vaiko tikėjimas vystosi priklausomai nuo aplinkos religingumo, ypač artimiausios aplinkos – šeimos. Kadaisė tėvų perteikiami gyvenimo vizija ir stilius, liečiantys visus šeimyninio ar bendruomeninio gyvenimo elementus – bendrų maldų, krikščioniškojo laisvalaikio praleidimo, ypač sekmadienių, šeimos švenčių, dalyvavimo bažnytinėse liturgijose – buvo pagrindu, o dabar daugeliu atvejų jie yra stipriai apriboti ir atsitiktiniai.

Aukštas vaiko statusas šeimoje daro įtaką „vaikų valdymo“⁷³ reiškinio formavimui – tėvai pritaiko savo vaidmenis prie socialinių reikalavimų, madingo auklėjimo būdo, plačiai prieinamų žinių (dažniausiai internete), o vaikai prisitaiko prie suaugusių globėjų kurtų sąlygų. Tai generuoja elgesį, kurio simptomų anksčiau šeimose niekada nebuvo. Visa tai sukėlė šiuolaikinės tėvystės paradoksą, pasireiškiantį „vis labiau pavargusių tėvų pasiaukojimu dėl savo vaikų, kurie galimai visai to pasiaukojimo ir nerei-

⁷⁰ *Wychowanie do wartości w świecie cyberkultury*, red. Beata Bilicka, Toruń 2012.

⁷¹ Boeve Lieven, *Uniwersalność prawdy religijnej w kontekście postmodernizmu*, „Kościół w czasach Jana Pawła II”, red. Marian Rusecki, Krzysztof Kaucha, Jacency Maiej, Lublin 2005, p. 159–172.

⁷² Adamiec-Zgraja Alicja, *Fenomen rodzicielstwa...*, d. cit., p. 156.

⁷³ Szymanik-Kostrzewska Anna, *Dziecko jako projekt rodzicielski? Przekonania matiek na temat wychowania i ich percepcja zachowań dziecka*, Warszawa 2016, p. 15.

kalauja. Vaikai suteikia laimę, bet atima malonumą. Jų auklėjimas pasižymi vis didėjančiais prieštaravimais⁷⁴. Paaiškėjo, kad perėjimas nuo socializmo laikotarpiu prasidėjusios visuomeninės ir ugdymo krizės prie naujos visuomeninės sistemos yra daug sudėtingesnis nei socializmo idėjų atsisakymas. Deja, transformacijos laikotarpio klaidos sukėlė augančią visuomenės dezorientaciją vertybių srityje, vertybių, kurios turėjo būti pamatinėmis šeimos ir visuomenės gyvenime.

Tradicinėje šeimoje motinystė buvo natūralus ir pagrindinis moteriškumo bruožas, paskirtis ir pareiga. Moteris XXI amžiuje yra laisva ir visiška pasiaukojančios Motinos-lenkės modelio priešingybė⁷⁵, tam įtaką padarė feministiniai ir liberalūs judėjimai. Šiuolaikinis motinystės modelis dažniausiai jungia dvi lygiagrečias moters roles: šeimyninę (žmonos ir motinos) ir profesinę. Vaiko auklėjimas tampriai susijęs ir įtrauktas į moters aktyvumo visumą, ypač profesinio aktyvumo, kuris yra ekonominio nepriklausomumo ir asmeninio augimo bei pasitenkinimo tikslas. Nepaisant to, lenkų moteriai motinos vaidmuo yra vienas svarbiausių, o jos aktyvumas tampriai susijęs su namų funkcionavimu.

Tėvo pozicija, europinėje kultūroje tapatinama su valdžia, žiniomis ir moralinėmis vertybėmis, lenkų tradicijoje įpareigojanti tėvynės gynybai, savarankiškumui, socialinei pozicijai, buvo neginčijamu autoritetu, sprendusiu svarbiausius šeimyninius klausimus, tuo pačiu atsiribojusiu nuo kasdienių vaiko rūpesčių. Šiuolaikinis tėvas sąmoningai mezga artimus ryšius su vaiku, turi demokratinį požiūrį ir aktyviau dalyvauja ugdant bei prižiūrint vaiką. Jo veiksams įtaką daro atsakomybė už šeimą ir padidėjęs pasirengimas aktyvesniam dalyvavimui šeimoje, emocijų ryšių su vaiku kūrimas ir puoselėjimas⁷⁶. Naujas tėvystės formatas pasireiškia tuo, kad tėvas savo vaikui yra draugas ir globėjas, tuo pačiu jis yra lygia-

⁷⁴ Ten pat.

⁷⁵ Śniegulska Anna, *Oblicza macierzyństwa – między tradycją a współczesnością*, „Dziecko, rodzina, wychowanie. Wybrane konteksty”, red. Jolanta Karbowniczek, Anna Błasiak, Ewa Dybowska, Kraków 2015, p. 69–84.

⁷⁶ Błasiak Anna, *(Nowy) wymiar rodzicielstwa – wybrane aspekty*, „Rodzicielstwo w wybranych zagadnieniach pedagogicznych”, red. Danuta Opozda, Magdalena Leśniak, Lublin 2017, p. 37.

vertis motinos partneris prižiūrint vaiką. Savo vaidmenį vis dažniau pradedą atlikti jau prenataliniu vaiko laikotarpiu⁷⁷. Naujas tendencijas vis dar lydi požiūris, kad tėvas privalo materialiai aprūpinti šeimą, o visuomenėje funkcionuoja jo tradicinis šeimos galvos ir maitintojo bei griežto auklėtojo įvaizdis.

Vertybių, gyvenimo stilių ir filosofijų, auklėjimo teorijų sistemų įvairovė, informacinis žiniasklaidos chaosas – kaip postmodernizmo pliuralistinis bruožas⁷⁸ – verčia tėvus dvejoti dėl priimamų sprendimų vaiko auklėjimo srityje ir jaustis bejėgiais. Per vieną dieną jie sugeba taikyti savo vaikui autokratinį, liberalųjį ir demokratinį auklėjimo stilius. Tai vyksta todėl, kad jie nežino, kaip iš tikrųjų teisingai turi funkcionuoti šeima, siekiant tinkamai išauklėti vaiką. Nepaisant daugelio šiais laikais šeimą skaldančių faktorių, emocinė vaiko vertė tapo itin svarbi. Ji leidžia formuoti tinkamus šeimyninius ryšius ir pozityvius pojūčius. Aukšta vaiko vertė daro įtaką jo vaidmens šeimose svarbai⁷⁹.

Apibendrinimas

Tėvų užduotis buvo ir yra pirmiausia užtikrinti vaiko priežiūrą – jo fiziologinių poreikių tenkinimą, auklėjimą. Dabar prie šios veiklos pridedo psichologinių ir socialinių poreikių tenkinimas, lavinimas, ruošimas savarankiškam gyvenimui, žengimui į pasaulį ir savo vietos jame atradimui, vaiko autonomijos ir savarankiškumo ugdymas – optimalių, adekvačių ir įmanomų vaiko raidai sąlygų kūrimas.

Šiuolaikinė tėvystė veikia daugybėje įvairių modelių, pristatančių tam tikrus gyvenimo ir elgesio būdus, tuo pačiu išsaugo pastovius bei neatsiejamus tėvo ir motinos veiklos požymius. Nepaisant to, kokia yra šeima – kelių kartų, dviejų kartų, įtėvių ar globėjų, rekonstruota ar nepilna, – savo auklėjamąją funkciją grindžia tėvystė. Auklėjant vaiką ji neturi konkurentų,

⁷⁷ Brażkowska Olga, *W stronę psychicznej androginii i partnerstwa – przemiany w pojmowaniu ojcostwa. Doniesienie z badań*, „Rodzina jako wartość: wzory–modele–redefinicje, seria: Przestrzenie Życia Społecznego”, red. Wojciech Muszyński, Toruń 2015, p. 445–456.

⁷⁸ Biedroń Małgorzata, *Realizacja funkcji rodziny w kontekście globalnych przemian socjokulturowych*, „Rodzina we współczesności”, red. Andrzej Ładyżyński, Wrocław 2009, p. 51–52.

⁷⁹ Szymanik-Kostrzewska Anna, *Dziecko jako projekt...*, d. cit., p. 14.

o „tėvystėje kaupiasi ir pasireiškia jos prototipinė įtaka, asmeninis ir reliatyvus auklėjimo charakteris“⁸⁰.

Per pastaruosius ketverius amžius šeimą, o kartu auklėjamąsias tėvų roles, paveikė didžiulė transformacija. Iš kelių kartų šeimos, kurioje įtakos vaikų auklėjimui turėjo visi jos nariai, šeima tapo maža (dviejų kartų), uždara visuomenės grupe. Iš biologiškai determinuotos ji tapo planine šeima – seksualinė ir prokreacinė funkcijos buvo atskirtos. Vaikas yra planuojamas ir įtraukiamas į tėvų gyvenimo planus. Patriarchalinė šeima transformavosi į egalitarinę šeimą. Nenuginčijamas tėvo autoritetas nukeliavo užmarštin, o motinai suteiktos lygios teisės sprendžiant vaikų auklėjimo ir ateities klausimus. Tėvų perteikiama vizija ir religinis gyvenimo būdas, sudarę auklėjimo pagrindą, šiuo metu yra stipriai ribojami ir atsitiktiniai. Tradicinis elgsenos ir veiksmų institucionalizmas užleido kelią asmenybės formavimui ir jos psichologinių poreikių bei siekių tenkinimui. Šeimoje vyrauja asmeniniai, intymūs emociniai, psichologiniai ir intelektualiniai ryšiai.

Šiuolaikinė tėvystė balansuoja tarp tradicijos ir modernumo, priversinumo ir poreikio, sociokultūrinės mados ir individualinių galimybių, vartotojiškumo ir subalansuotos raidos, perdėto globėjiškumo ir atmetimo. Šeimyninio gyvenimo visuma yra nukreipta nuolatiniam siekiui gerinti gyvenimo kokybę, kartu išsaugant vidinį jos narių individualumą. Visa tai turi didelę įtaką teisingų šeimyninių ryšių formavimui ir emociniam vaikų vystymuisi. Gyvenimo kokybė šeimoje tapo pagrindiniu šiuolaikinių žmonių turtu⁸¹. Tačiau šiandienos lenkų šeima neapleidžia ir „negasina šeimos šilumos“⁸².

Bibliografija

- Adamić-Zgraja Alicja, *Fenomen rodzicielstwa człowieka przelomu wieków. Szansa czy zagrożenie dla rodziny?*, „Rodzina w kontekście współczesnych problemów wychowania”, red. Bożena Muchacka, Kraków 2008.
- Ariès Philippe, *Historia dzieciństwa. Dziecko i rodzina w dawnych czasach*, przeł. Maryna Ochab, Gdańsk 1995.

⁸⁰ Opozda Danuta, *Zróznicowane rodzicielstwo – zarys refleksji*, „Rodzicielstwo w wybranych zagadnieniach pedagogicznych”, red. Danuta Opozda, Magdalena Leśniak, Lublin 2017, p. 20.

⁸¹ Tyszka Zbigniew, *Rodzina w świecie...*, d. cit., p. 146–147.

⁸² Tyszka Zbigniew, *Rodziny współczesne...*, d. cit., p. 122–124.

- Barański Marek, *Rodzina od czasów najdawniejszych do końca XVIII w.*, „Przemiany rodziny polskiej”, red. Jadwiga Komorowska, Warszawa 1975.
- Bardach Juliusz, *Początki sejmu*, „Historia sejmu polskiego. Do schyłku szlacheckiej Rzeczypospolitej”, red. Jerzy Michalski, t. I, Warszawa 1984.
- Bednarski Henryk, *Przemiany struktury i funkcji rodzin polskich w XX i XXI wieku*, „Mazowieckie Studia Humanistyczne”, t. 12/1–2, 2008, p. 197–214.
- Biedroń Małgorzata, *Realizacja funkcji rodziny w kontekście globalnych przemian socjokulturowych*, „Rodzina we współczesności”, red. Andrzej Ładyżyński, Wrocław 2009.
- Bieńkowski Tadeusz, *Edukacja w rodzinie w Polsce do połowy XVIII w. – wyniki z badań*, „Wychowanie w rodzinie od starożytności po wiek XX”, red. Juliusz Jundziłł, Bydgoszcz 1994.
- Błasiak Anna, *(Nowy) wymiar rodzicielstwa – wybrane aspekty*, „Rodzicielstwo w wybranych zagadnieniach pedagogicznych”, red. Danuta Opozda, Magdalena Leśniak, Lublin 2017.
- Bogucka Maria, *Dzieje kultury polskiej do 1918 roku*, Wrocław 1987.
- Boeve Lieven, *Uniwersalność prawdy religijnej w kontekście postmodernizmu*, „Kościoł w czasach Jana Pawła II”, red. Marian Rusecki, Krzysztof Kaucha, Jacek Mastej, Lublin 2005.
- Brażkowska Olga, *W stronę psychicznej androginii i partnerstwa – przemiany w pojmowaniu ojcostwa. Doniesienie z badań*, „Rodzina jako wartość: wzory – modele – redefinicje, seria: Przestrzeń Życia Społecznego”, red. Wojciech Muszyński, Toruń 2015.
- Bystron Jan Stanisław, *Dzieje obyczajów w dawnej Polsce. Wiek XVI–XVIII*, t. I, Warszawa 1994.
- Cieślakowski Jerzy, *Wielka zabawa*, Wrocław 1985.
- Deniśkiuk Andrzej, *W poszukiwaniu nowej formuły dla dawnych kryteriów wartości. Dylematy wychowania w rodzinie na Pomorzu w drugiej połowie XIX i na początku XX stulecia*, „Rodzina jako środowisko wychowawcze”, red. Krzysztof Jakubiak, Wydawnictwo Uczelniane WSP, Bydgoszcz 1995.
- Doniec Renata, *Kultura pedagogiczna rodziców w ponowoczesnej kulturze*, „Rodzina w kontekście współczesnych problemów wychowania”, red. Bożena Muchacka, Kraków 2008.
- Doniec Renata, *Rodzina wielkiego miasta. Przemiany społeczno-moralne w świadomości trzech pokoleń*, Kraków 2001.
- Galek Czesław, *Wychowanie religijne dzieci i młodzieży szkolnej na ziemiach polskich przełomu XIX i XX wieku w świetle literatury pięknej i pamiętnikarskiej*, „Studia Państwowe”, nr 5, 2009, p. 213–233.
- Jabłonowska Zofia, *Rodzina w XIX i na początku XX wieku*, „Przemiany rodziny polskiej”, red. Jadwiga Komorowska, Warszawa 1975.
- Jakubiak Krzysztof, *Świat postulowanych wartości życia i wychowania w rodzinach polskich na przełomie XIX i XX wieku*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, seria: Pedagogika”, 2012, z. 21.
- Jakubiak Krzysztof, Nawrot-Borowska Monika, *Rodzina polska w XIX wieku jako środowisko wychowawcze i jej funkcja edukacyjna*, „Studia Paedagogica Ignatianae”, vol. 19, nr 2, 2016, p. 15–46.

- Jedynak Barbara, *Dom i kobieta w kulturze niewoli*, „Kobieta w kulturze i społeczeństwie”, red. Barbara Jedynak, Lublin 1990.
- Jucewicz Antoni, *Ideologia postmodernizmu a współczesne zagrożenia rodziny*, „Rodzina w trosce o życie – Kościół w trosce o rodzinę”, red. Roman Buchta, Katowice 2010.
- Kahl Edyta, *Wychowanie dziecka w rodzinie szlacheckiej w XVI i XVII wieku*, „Wychowanie w Rodzinie”, nr 1, 2011.
- Kałwa Dorochna, *Polska doby rozbiorów i międzywojenna*, „Obyczaje w Polsce. Od średniowiecza do czasów współczesnych”, red. Andrzej Chwalba, Warszawa 2008.
- Kamilewicz-Rucińska Danuta, *Rodzice autorytetem nastolatków*, „Świat rodziny. Perspektywa interdyscyplinarna wobec wyzwań i zagrożeń”, red. Joanna Maria Garbula, Aldona Zakrzewska, Wiktor Sawczuk, Toruń 2013.
- Kocic Lucjan, *Przeobrażenia funkcji współczesnej rodziny wiejskiej*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1976.
- Komorowska Jadwiga (red.), *Przemiany rodziny polskiej*, Warszawa 1975.
- Kon Feliks, *Narodziny wieku. Wspomnienia*, Warszawa 1969.
- Korzeniowska Wiesława, *Edukacja i wychowanie różnych warstw społecznych na ziemiach polskich od drugiej połowy wieku XIX do roku 1918*, Kraków 2004.
- Kromer Marcin, *Polska czyli o położeniu ludności, obyczajach, urządach i sprawach publicznych Królestwa Polskiego księgi dwie*, Olsztyn 1977.
- Kurdybacha Łukasz, *Ideal wychowawczy w rozwoju dziejowym*, Kraków 1948.
- Kwak Anna, *Spoleczny i indywidualny wymiar rodzicielstwa*, „Rodzicielstwo między domem, prawem, służbami społecznymi”, red. Anna Kwak, Warszawa 2008.
- Leśniakowska Marta, *Dwór polski a idee domu w kulturze europejskiej*, „Dwór polski w XIX wieku. Zjawisko historyczne i kulturowe”, red. Tadeusz S. Jaroszewski, Warszawa 1990.
- Michalska Iwonna, *Wychowawcze obowiązki matek w rodzinie katolickiej na przełomie XIX i XX wieku w przekazie śląskiego periodyku „Rodzina”*, „Wychowanie w Rodzinie”, t. X, nr 2, Wrocław–Jelenia Góra 2014.
- Nawrot-Borowska Monika, *Edukacja patriotyczna w rodzinach polskich w II połowie XIX i na początku XX wieku w świetle literatury pamiątkarskiej*, „Niepodległość i wychowanie: z doświadczeń II Rzeczypospolitej”, red. Wiesław Jamrożek, Ewa Kula, Marzena Pękowska, Kielce 2012.
- Nawrot-Borowska Monika, *Nauczanie domowe na ziemiach polskich w II połowie XIX i na początku XX wieku – zapatrywania teoretyczne i praktyka*, Bydgoszcz 2011.
- Nawrot-Borowska Monika, Małek Agnieszka, *Wychowanie zdrowotne i higiena dzieci i młodzieży w świetle poradników dla rodziców z lat 1850–1970 – zarys problematyki*, Przegląd Pedagogiczny, nr 2, 2015, p. 85–124.
- Opozda Danuta, *Zróżnicowane rodzicielstwo – zarys refleksji*, „Rodzicielstwo w wybranych zagadnieniach pedagogicznych”, red. Danuta Opozda, Magdalena Leśniak, Lublin 2017.
- Perkowski Piotr, *Ojcostwo w Polsce Ludowej*, „Mężczyzna w rodzinie i społeczeństwie – ewolucja ról w kulturze polskiej i europejskiej”, red. Edyta Głowacka-Sobiech, Justyna Gulczyńska, t. 2, „Wiek XX”, Poznań 2010.
- Petrycy Sebastian, *Przydatki do Ekonomiki Arystotelesowej*, „Pisma wybrane”, red. Wiktor Wąsik, Warszawa 1956.

- Polska. Historia. Ziemie polskie pod zaborami*, Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Polska-Historia-Ziemie-polskie-pod-zaborami;4575052.html> [žiūrėta: 2019-03-14].
- Regulska Agnieszka, *Przeobrażenia w modelu i funkcjach rodziny na przestrzeni XIX–XX wieku*, „Studia nad Rodziną”, nr 1–2, 2011.
- Ryk Andrzej, *Współczesna rodzina wobec wybranych problemów ponowoczesności*, „Rodzina w kontekście współczesnych problemów wychowania”, red. Bożena Muchacka, Kraków 2008.
- Rzepniewska Danuta, *Rodzina ziemiańska w Królestwie Polskim*, „Społeczeństwo polskie XVIII i XIX wieku. Studia o rodzinie”, t. 9, red. Janina Leskiewiczowa, Warszawa 1991.
- Slany Krystyna, *Modele życia rodzinnego*, „Znak”, nr 2, 2005, p. 29–40.
- Śniegulska Anna, *Oblicza macierzyństwa – między tradycją a współczesnością*, „Dziecko, rodzina, wychowanie. Wybrane konteksty”, red. Jolanta Karbowniczek, Anna Błasiak, Ewa Dybowska, Kraków 2015.
- Szczepański Jan, *Korzeniami wrosłem w ziemię*, Katowice 1984.
- Szumilas Wioletta, *Małżeństwo bezdzielne jako nowa forma życia małżeńskiego i alternatywa dla rodziny we współczesnym świecie*, „Edukacja, działanie społeczne, rodzina”, red. Wiesław Wójcik, Erika Lalíková, Bielsko-Biała 2008.
- Szymanik-Kostrzewska Anna, *Dziecko jako projekt rodzicielski? Przekonania matek na temat wychowania i ich percepcja zachowań dziecka*, Warszawa 2016.
- Tchorzewski Andrzej Michał, *Funkcje edukacyjne rodziny. Studium diagnostyczno-agnostyczne*, Bydgoszcz 1990.
- Tyszka Zbigniew, *Rodzina*, „Encyklopedia pedagogiczna”, red. Wojciech Pomykała, Warszawa 1993.
- Tyszka Zbigniew, *Rodzina w świecie współczesnym – jej znaczenie dla jednostki i społeczeństwa*, „Pedagogika społeczna. Człowiek w zmieniającym się świecie”, red. Tadeusz Pilch, Irena Lepalczyk, Warszawa 2003.
- Tyszka Zbigniew, *Rodziny współczesne w Polsce*, Warszawa 1982.
- Tyszka Zbigniew, *Socjologia rodziny*, Warszawa 1976.
- Wacławik Sylwia, *W stronę społeczeństwa bez dzieci – przyczyny celowej bezdzietności*, „Palimpsest. Czasopismo Socjologiczne”, 2012, nr 2.
- Wychowanie. O miłości ojcowskiej*, „Rodzina. Pismo poświęcone wychowaniu i nauce domowej”, nr 8, Kraków 1931.
- Wychowanie do wartości w świecie cyberkultury*, red. Beata Bilicka, Toruń 2012.
- Wysocka Ewa, *Człowiek a środowisko życia. Podstawy teoretyczno-metodologiczne diagnozy*, Warszawa 2008.
- Zaborowski Zbigniew, *Rodzina jako grupa społeczno-wychowawcza*, Warszawa 1980.
- Zajączkowski Andrzej, *Szlachta polska. Kultura i struktura*, Warszawa 1993.
- Ziemska Maria, *Rodzina współczesna*, Warszawa 2005.
- Żołądź-Strzelczyk Dorota, *Dziecko w dawnej Polsce*, Poznań 2002.

The Role of Parents in the Education of Children in Poland – from the Noble to Modern Upbringing

Summary

The article presents main roles of the father and mother in bringing up their children since the Renaissance till nowadays. Educational methods that have an influence on social awareness of the young generation in Poland are also discussed. The work contains an overview of the views of Polish researchers concerning the state of the family in Poland.

The family, including parental roles, has undergone a huge transformation over the last four centuries, from an extended multi-generational family, in which all its members had the role in bringing up children, to a family that became a nuclear, closed social group. Determined biologically, it became a planned family, in which sexual and procreational functions are separated. The child is planned and factored into parents' life plans. The patriarchal family has transformed into the egalitarian one. Undisputed authority of a father is forgotten, while a mother gains equal rights in the upbringing and planning a child's future. The visions and religious lifestyle provided by parents, that once formed a basis for upbringing, are now very limited and sporadic. The traditional institutionalism of behavior has gradually been replaced by shaping of the personality and satisfying its psychological needs and aspirations. Personal, intimate, emotional, mental and intellectual ties dominate over the connections of roles.

Contemporary parenthood is positioned between tradition and modernity. For many adults it becomes difficult and risky. Although family life is currently focused on the constant striving to improve its quality, the Polish family does not neglect and does not “quench the warmth of family”.

The article is translated into Lithuanian with the intention to provide Lithuanian researchers a synthetic description of the parents' role in educating children over the centuries in Poland, as well as to familiarize them with the trends in researching the development and transformation of the Polish family and their authors.

Keywords: family, education, tradition, modern risk

Tėvų vaidmuo ugdant vaikus Lenkijoje – nuo bajoriškojo auklėjimo iki nūdienos

Santrauka

Šis straipsnis atskleidžia pagrindinius tėvo ir motinos atliekamus vaidmenis auklėjant vaikus nuo Renesanso epochos iki nūdienos, bei auklėjamuosius metodus, darančius įtaką jaunos Lenkijos kartos sąmonės formavimuisi. Straipsnyje lyginamos lenkų tyrinėtojų nuomonės apie šeimos būklę Lenkijoje.

Per pastaruosius ketverius amžius šeimą, o kartu auklėjamąsias tėvų roles, paveikė didžiulė transformacija. Iš daugiakartės šeimos, kurioje įtakos vaikų auklėjimui turėjo visi jos nariai, šeima tapo maža (dviejų kartų), uždara visuomenės grupe. Biologiškai determinuota ji tapo planine šeima – seksualinė ir prokreacinė funkcijos buvo atskirtos. Vaikas planuojamas ir įtraukiamas į tėvų gyvenimo planus. Patriarchalinė šeima transformavosi

į egalitarinę šeimą. Nenuginčijamas tėvo autoritetas nukeliavo užmarštin, o motinai suteiktos lygios teisės sprendžiant vaikų auklėjimo ir ateities klausimus. Tėvų perteikiama vizija ir religinis gyvenimo būdas, sudarę auklėjimo pagrindą, šiuo metu stipriai ribojami ir atsitiktiniai. Tradicinis elgsenos ir veiksmų institucionalizmas užleido kelią asmenybės formavimui ir jos psichologinių poreikių bei siekių tenkinimui. Šeimoje vyrauja asmeniniai, intymūs emociniai, psichologiniai ir intelektualiniai ryšiai.

Šiuolaikinė tėvystė egzistuoja tarp tradicijos ir modernumo. Daugeliui tėvų ji tampa sudėtinga ir rizikinga. Nepaisant to, kad šeimyninio gyvenimo siekis yra nuolat gerinti gyvenimo kokybę, šandienos lenkų šeima neapleidžia ir „negesina šeimos šilumos“.

Straipsnis išverstas į lietuvių kalbą siekiant lietuvių tyrinėtojams pristatyti vieningą aprašą, apžvelgiantį Lenkijos tėvų vaidmenį ugdant vaikus skirtingais amžiais, ir supažindinti su lenkų šeimos raidos ir transformacijos tyrimų tendencijomis bei autoriais.

Raktažodžiai: šeima, švietimas, tradicijos, šiuolaikinė rizika

Rola rodziców w kształceniu dzieci w Polsce – od wychowania szlacheckiego do współczesnego

Streszczenie

Niniejszy artykuł ukazuje główne role spełniane przez ojca i matkę w wychowaniu dzieci na przestrzeni od epoki renesansu do współczesności oraz metody wychowawcze mające wpływ na kształtowanie świadomości młodego pokolenia w Polsce. Praca jest zestawieniem poglądów badaczy polskich na stan rodziny w Polsce.

Rodzina, a w tym wychowawcze role rodziców, w ciągu ostatnich czterech wieków przeszły ogromną transformację. Z rodziny wielopokoleniowej, w której znaczenie na wychowanie dzieci mieli wszyscy jej członkowie, rodzina stała się nuklearną, zamkniętą grupą społeczną. Zdeterminowana biologicznie stała się rodziną planową – funkcje seksualna i prokreacyjna zostały rozdzielone. Dziecko jest planowane i w kalkulowane w plany życiowe rodziców. Rodzina patriarchalna przeobraziła się w rodzinę egalitarną. Niepodważalny autorytet ojca odszedł w niepamięć, a matka zyskała równe prawa w decydowaniu o wychowaniu i przyszłości dziecka. Przekazywane przez rodziców wizja i religijny styl życia, stanowiące niegdyś podstawę wychowania, obecnie są mocno ograniczone i sporadyczne. Tradycyjny instytucjonalizm zachowań i postępowañ ustąpił na rzecz kształtowania osobowości i zaspokajania jej psychologicznych potrzeb i dążeń. Nad powiazaniami ról dominujac osobiste, intymne wodzi emocjonalne, psychiczne i intelektualne.

Współczesne rodzicielstwo sytuuje się pomiędzy tradycją a nowoczesnością. Dla wielu dorosłych staje się trudne i ryzykowne. Pomimo, iż życie rodzinne obecnie ukierunkowane na ciągle dążenie do podniesienia jego jakości, dzisiejsza rodzina polska nie zaniedbuje i nie „wygaszania ciepła rodzinnego”.

Artykuł został przetłumaczony na język litewski z zamiarem dostarczenia badaczom litewskim syntetycznego opisu roli rodziców w kształceniu dzieci na przestrzeni wieków w Polsce oraz zapoznanie z nurtami badania rozwoju i transformacji rodziny polskiej oraz ich autorami.

Słowa kluczowe: rodzina, wychowanie, tradycja, współczesne ryzyko